

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI**

DEVIANT XULQ-ATVOR PSIXOLOGIYASI

FAN DASTURI

Bilim sohasi: : 300000-Ijtimoiy fanlar, jurnalistika va axborot
Ta'lim sohasi: 310000-Ijtimoiy va xulq atvorga mansub fanlar
Ta'lim yo'nalishi - 60310903 - Psixologiya (amaliy psixologiya)
60310904 - Psixologiya (oil psixologiyasi)

Buxoro-2024

Fan/modul kodi DX/AP2506	O'quv yili 2024-2025	Semestr 5,6	ECTS- kreditlar 6
Fan/modul turi Tanlov fan	Ta'lim tili o'zbek O'zbek		Haftadagi dars soatlari 2,2
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)
Deviant xulq-atvor psixologiyasi	90	90	Jami yuklama (soat) 180
2.	1. Fanning mazmuni Fanning o'qitishdan maqsadi: talabalarda shaxs og'ishgan xulqi muammolarining zamonaviy holati haqida ilmiy asoslangan, yaxlit tasavvurning shakllanishida yordamlashishdan iborat. Fanning vazifalari: fanning asosiy tushunchalari bilan tanishish, psixologiyada nazariy va empirik jihatlarini metodologik asoslarini tahlil qilish. Deviantlik, og'ishgan xulq muammosi psixologlar, shifokorlar, pedagoqlar, huquq-tartibot organlari xodimlari, sotsiologlar, faylasuflarda qiziqish uyg'otib kelgan. Og'ishgan xulq mavzusi sohalararo va munozarali xarakterga ega. Yondashuvlarning turli-tumanligi shaxs xulqini og'ishganligini tashhis qilish, uni profilaktika qilish va ijtimoiy psixologik yordam ko'rsatish jarayonida uni bartaraf etish, fanning asosiy tushuncha va tamoyillarini o'zlashtirishda talabalarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga o'rgatish. II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.1. Fan tarixiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu: "Deviant xulq-atvor va "destruktiv xulq-atvor" tushunchalari nisbati. Deviant xulq-atvor. "Normadan ogish" va "deviant xulq-atvor tushunchalari ta'rif. Xulq-atvor psixologik kategoriya va individ xossasi sifatida. "Deviant xulq-atvor" tushunchasini aniqlash mezonlari. Deviasiya turlari va ularning xarakteristikasi. Xulq-atvor ogishlari klassifikatsiyasi muammosi. Og'uvchi xulq-atvorning psixologik va tibbiy klassifikatsiyasi. Agressivlik, tobekilik (addiktivlik), o'zini o'zi mahkum qiluvchi va susid, delinkvent, kriminal xulq, psixik buzilishlar va seksual deviasiya. Statistik-adaptasion yondashuv, normaning negativ mezonlari, madaniy uy reyativizm, rasmiy yondashuv. Z.Freyd, E.Fromm, G.Olport, B. Skinnerlarning shaxs rivojlanishidagi norma va anomalialar tushunchalari haqidagi qarashlari. Shaxs psixologiyasi va psixiatriya. Optimallik va yaxlitlik shaxs konstruktiv rivojlanishining xarakteristikasi sifatida. Optimallik va yaxlitlik konstruktiv shaxs xarakteristikasi sifatida.		

2-mavzu. Destrutiv xulq-atvor nazariyalari Destrutiv va deviant xulq-atvorni tushuntirishga asosiy yondashuvlar. Nazariy yondashuv xususiyatlari. Biologik nazariyalar. Ch.Lomrozo qarashlari. E.Krechmer va U.Sheldon nazariyalari. Zamonaviy psixogenetik tadqiqotlar. Psixologik nazariyalar Psixozanalitik an'ana. O'g'uvchi xulq-atvorning psixodiammik jabhalari. L.Kolberst nazariyasi. Xulq-atvorning evolutsion nazariyasi. Ekzistensial-gumanistik yondashuv. Ijtimoiy-psixologik va sotsiologik nazariyalar. E.Dyukgeymning ijtimoiy anomiya nazariyasi. T.Parsons strukturalizmda ijtimoiy norma, ijtimoiy nazorat va institutlar haqida ta'limot. Absolyut normalarning madaniy normal va normal nisbiyligi haqida buzilishlar bilan aloqasi nazariyasi(P. Uorsli). Jamoaviy xulq-atvor, deviasiya va ijtimoiy nazoratning sotsial determinantlari nazariyasi(N. Dj. Smelezar). Tafvutlangan assotsiatsiyalar nazariyasi. Ijtimoiy nazorat nazariyasi. Yorllklar nazariyasi. (E. Goffman, G. Bekker). 3-mavzu. Ijtimoiy normalar Ijtimoiy norma jamiyatdagi tarixiy shakllangan xulq-atvor me'yon sifatida Inson va jamiyat uchun ijtimoiy normalar ahamiyati. Ijtimoiy normalar funksiyalari. Ijtimoiy normalar klassifikatsiyasi. Normaning morfologik tuzilmasi: dispozitsiya va imperativ. Ijtimoiy normalar aksologiyasi. Norma inson xulqi va munosabatlari bopdaruvchi sifatida. Shaxs va ijtimoiy normalar. Norma va shaxsdagi motivasion tizim. Ijtimoiy normalar ijtimoiylashuv va tarbiya omili sifatida Ijtimoiy o'gishlar: tushuncha, tuzilma va dinamika. Ijtimoiy o'gishlar komponentlari xarakteristikasi (inson, norma, boshqa odam, ijtimoiy guruh). 4-mavzu. O'smirlar xulqida buzilishlarning biologik va psixologik asoslari Biologik asoslar. O'smirlar davriming ijtimoiy-psixologik xususiyatlari xulq buzilishlari sabablari sifatida. Xulq buzilishlarning namoyon bulish shakllari: delinkvent xulq, uydan qochib ketish va daydilik, erta alkogolizm, seksual xulq deviasiyasi, suitsidal xulq Xarakter aksentuatitsiyasi. Noto'gri tarbiya turlari. O'smir-delinkventlarning klinik-ijtimoiy xarakteristikasi. Delinkventlarda nazorat lokusi. Psixik anomalialar va deviant xulq. G.Keplan nazariyasi. 5-mavzu. Agressiv xulq-atvor Agressiya va agressivlik. Agressivlik psixogenetikasi. Agressivlikning genotip va muhitdagi individual farqliklari. Xromosom anomalialar. Agressivlikning molekulyar-genetik ildizlari. Agressiyani o'rganishga axloqiy-gumanistik va evolutsion-genetik yondashuvlar. Agressiv xulq nazariyasi. Agressiv xulq chegarasi. Agressivlikning psixologik tadqiqoti.	
---	--

Agressivni eksperimental o'rganish. Situation va shaxslik omillari.
Agressiv xulqning profilaktika va korreksiyasi.

6-mavzu. Delinkvent xulq atvor

Delinkvent xulq: tushuncha va omillar, shaxsning o'quvchi xulq-atvor shakli sifatida. Huquqbuzarlikning ijtimoiy-psixologik shakllari: antituzum, antisotsial, jinoy va autoagressiv xulq-atvor (A.G. Amburnova, L.Ya. Jozlova).

Huquqbuzarlik sodir etgan o'smirlarning uchta tipi: kriminogen, vaziyati kriminogen, vaziyati tiplari.

Huquqbuzarlik motivatsiyasi. Antisotsial (sotsiopatik) shaxs.

7-mavzu. Suitsidal xulq atvor

Suitsidal xulq-atvor tushunchasi. Suitsidal xulq tuzilmasi. Suitsidal xulq haqida afsonalar. Suitsid xulq nazariyasi. Suitsidal xulq-atvor kaititlari.

Verter effekti. Suitsidning psixologik ma'nosi. Suitsid xulqning psixodiagnostika va psixokorreksiyasi.

8-mavzu. Xulq-atvorning addiktiv formalari

Addiktiv xulq. Tobe xulq-atvorning umumiy xarakteristikasi. Konseptual modellar. Tobelik turlari. Addiktiv xulq yuzaga kelish omillari. Jismoniy va ruhiy tobelik. Addiktiv xulq yuzaga kelish bosqichlari. Addiktiv xulq profilaktikasi.

Narkomaniya. quvvatlovchi markazlarning shakllanishi va gedonik komponentlar bilan kechuvchi ehtiyoj sikli. Emotsional va inodaviy quvvat. Narkotizmning «qora yashig'i». Narkomaniyaning etologik omili.

Narkomaniya va toksikomaniya shakllanishining xususiyatlari. Narkotik moddalarning klassifikatsiyasi. Narkologiyada psixolog. Narkomaniya psixodiagnostikasi, profilaktikasi va psixologik yordam. Narkotik moddalarni sotib olish vaziyatiga ta'sir kursatuvchi y o' natirilgan maqsadni faollashtiruvchi omillar.

Narkoman va toksikomaning ijtimoiy-psixologik portret. Ichki sabablar.

Narkotiklar va SPD. Mazkur muammoning huquqiy jabhalari. Chekish. Chekishni tashlash usullari. Bolalarning chekishi. Alkogolizm. Alkogolizm shaxsni tadqiqot qilishning psixologik muammolari. Alkogolizm botkogiga botgan bemorning addiktiv tasavvurlari semantikasi va dunyog'arashning ma'noiy tuzilmasi. «Alkogolik shaxsning» klinik konsepsiyasi. Alkogolga mayilik - psixologik fenomen sifatida.

Alkogolizm sindromi. Alkogolga moyillikning psixodiagnostikasi.

Alkogolizm psixologik yordam. Kontrabutsiyalar yordamida alkogolizm terapiyasining psixologik mexanizmlari. Surunkali ichuvchi oilardagi o'zaro munosabat muammolari.

Addiktiv xulq-atvorning boshqa turlari. O'vqatga tobelik. O'yinlarga

tobelik (gembliq) Zamonaviy kompyuter va internet texnologiyalar va tobe xulq-atvor. Seksual addiktiviyalar. Dimiy destruktiv xulq-atvor

9-mavzu. Psixoseksual rivojlanish xususiyatlari

Psixoseksual rivojlanish. Seksual madaniyatning turli tiplarning tarixiy konteksti. Seksual deviasiyalar va ularning klassifikatsiyasi.

Cheklanmagan seksual xulq-atvor fenomeni. Psixoseksual rivojlanish buzilishlari profilaktikasi "Seksual xulq" fenomeni.

10-mavzu. Fohishabozlik ijtimoiy va psixologik fenomen sifatida

Psixologik va sotsiologik tadqiqotlarda fohishabozlikning o'rganilishi. Fohishabozlikni psixologik va sotsiologik jihatdan zamonaviy tadqiq etish.

Fohishabozlik bilan shug'ullanuvchi ayollarda aymalik xususiyatlari. Zo'ravonlikning emotsional tajribasi. Ye.T. Sokolova va S.V. Ilina tadqiqotlari.

11-mavzu. Graffitining psixologik jabhalari

Graffiti tushunchasi. Tadqiqiy yondashuvlar. Graffiti klassifikatsiyasi.

Graffiti motivlari. Gender va madaniyatlarga farqlar. Ijtimoiy muvofiqlik. Bartaraf etish usullari.

12-mavzu. Kriminal xulq atvor

Kriminal shaxs. Jinoy xulq motivlarini yuzaga keltiruvchi omillar.

Jinoy xulq motivatsiyasining shaxslik shart-sharoitlari. Jinoy xulq motivatsiyasining yuzaga kelishi va o'zgarishi. Jinoy xulq motivatsiyasida ongsizlik roli. Jinoyat motivlarini hisobga olgan holda jinoy xulq profilaktikasi. Kriminal subkultura: funktsiyalar, mazmun va atributikalarning psixologik interpretatsiyasi.

13-mavzu. Destruktiv xulq profilaktikasi

Deviant xulq profilaktikasi va ijtimoiy nazorat tushunchalari. O'laviy va maktabdagi ijtimoiy ish: tushuncha, xususiyatlari, metodlari. Deviant xulqli bolalar va usmirlarga ijtimoiy yordam. Umumiy va maxsus profilaktika.

Ijtimoiy patologiyaning aloxida ogohlantirilishi va profilaktikasi (jinoyatchilik, ichkilikbozlik, narkotizm, suitsidal xulq va boshqalar).

Dezadaptatsiyalashgan o'smirlarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash.

Xavfli guruhlar oilalarida voyaga yetmaganlar sotsializatsiyasining bo'zilisini oldini olish. O'smirlar norasmiy guruhlarida kriminalizatsiya jarayonini ijtimoiy-psixologik va pedagogik prevensiya qilish. Deviant xulqning ijtimoiy psixologik skrinning diagnostikasi. Deviant xulq korreksiyasining psixologik texnologiyasi tushunchasi Normadan oguvchi xulq psixologik korreksiyasining metodlari va metodikalari.

14-mavzu. Og'uvchi xulq-atvorning psixologik korreksiyasi Maqsadlar va prinsiplar. Ijobiy motivatsiyani stimullashirish. Motivatsion intervyu. Emotsional holatlarni korreksiya qilish metodlari. o'zini o'zi boshqarish metodlari. Kognitiv qayta qurish. Islahmagan xulq-atvorni so'ndirish metodlari. Jazolash. Ijobiy xulq-atvorni shakllantirish metodlari. 15-mavzu. Psixoseksual rivojlanish deviatсийalari. Gender aynanlik va psixoseksual rivojlanish. Psixoseksual orientatsiyaning alohida ko'rinishlariga ega bo'lgan shaxslarda ma'noviy sohaning o'ziga xosligi. Seksual xulq-atvor fenomeni. III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsifalar Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsifiya etiladi. 1-mavzu: "Deviant xulq-atvor va "destruktiv xulq-atvor" tushunchalari nisbati. 2-mavzu: Destrutiv xulq-atvor nazariyalari 3-mavzu: Ijtimoiy normalar 4-mavzu: O'smirlar xulqida buzilishlarning biologik va psixologik asoslari 5-mavzu: Agressiv xulq-atvor 6-mavzu: Delinkvent xulq-atvor 7-mavzu: Suitsid xulq-atvor 8-mavzu: Xulq-atvorning addiktiv formalar 9-mavzu: Psixoseksual rivojlanish xususiyatlari 10-mavzu: Foxishabozlik ijtimoiy va psixologik fenomen sifatida 11-mavzu: Graffiting psixologik jabhalari 12-mavzu: Kriminal xulq-atvor 13-mavzu: Destrutiv xulq profilaktikasi 14-mavzu: Og'uvchi xulq-atvorning psixologik korreksiyasi 15-mavzu: Psixoseksual rivojlanish deviatсийalari III. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar. Mustaqil ta'lim uchun tavsifiya etiladigan mavzular: "Deviant xulq-atvor va "destruktiv xulq-atvor" tushunchalari nisbati. Destrutiv xulq-atvor nazariyalari Ijtimoiy normalar O'smirlar xulqida buzilishlarning biologik va psixologik asoslari Aggressiv xulq-atvor Delinkvent xulq-atvor Suitsid xulq-atvor Xulq-atvorning addiktiv formalar	
---	--

Psixoseksual rivojlanish xususiyatlari

Foxishabozlik ijtimoiy va psixologik fenomen sifatida

Graffiting psixologik jabhalari

Kriminal xulq-atvor

Destrutiv xulq profilaktikasi

Og'uvchi xulq-atvorning psixologik korreksiyasi

V. Fan o'qitilish natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- Deviant xulq-atvor psixologiyasi fanining tarixi; eksperimental psixologiya fanining predmeti va vazifalari; Ijtimoiy me'yorlarning shaxs xulq-atvoriga ta'siri;
- Shaxs og'ishgan xulqining mexanizmlari, shaxs og'ishgan xulqini psixologik tasniflash, shaxs tajovuzkor axloqining shakllanish shart-sharoitlari va nazariyalari, delinkvent axloq shaxs og'ishgan xulqining shakli sifatida va qonunga qarshi motivatsiya haqida tasavvurga ega bo'lishi;
- Shaxs tobe axloqining tavsifnomasi, suitsidning shakllanish kontsepsiyasi, suitsidal motivatsiya, shaxs og'ishgan axloqning psixodiagnostikasi vazifalarini bilishi va ulardan foydalana olishi;
- psixologik tadqiqotlarini tashkil etish va psixologik empirik metodlari; eksperimental psixologiya va praktikum fani metodlarini qo'llash; shaxs og'ishgan axloqning prevensiyasi va intervensiyasi shaxs og'ishgan xulqining psixologik korreksiyasi haqida ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari.

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadlar;
- seminar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- individual loyihalar;
- jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

- Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oralig' nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishn topshirish.

Asosiy adabiyotlar.

- Boeree C. G Personality Theories. Psychology Department Shippensburg University. 1997
- Duane P.Schults. Theories of Personality. Wadsworth, a division of Thomson Learning, Inc. Copyright © 2005. -550 p.
- Ensiklopediya glubimoy psixologii / Pod red. A. M. Bokovikova – M., 2001.

4. Eydemiller E.G., Yustiskis V. Psixologiya i psixoterapiya semi. – SPb., 1999.
5. Komilova N.G'. Xulqi og'ishgan bolalar psixologiyasi: Uslubiy qo'llanma. – T., 2008.
6. Maslou A. Motivatsiya i lichnost. – SPb.: Piter, 2003. – 352s.
7. Mendeleevich V.D. Psixologiya deviantnogo povedeniya. M. 2004.
8. Myers D.G. Psychology. Ninth Edition. – Worth Publishers, 2010. – 910 p.
9. Myers, D. G. Psychology. Hope College. Holland, Michigan, 2010. – R. 553-593.
10. Olimov L.Ya va boshq. Psixodiagnostika. T.: Turon zamin-ziyo. 2014. – 288 b.
11. Olimov L.Ya. va boshq. Deviant xulq-atvor psixologiyasi. B.: Buxoro viloyat bosmaxonasi. 2018. – 178 b.
12. Olimov L.Ya. va boshqalar. Umumiy psixodiagnostika. "Durdona" nashriyoti. Buxoro. 2020. -B. 410
13. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M., Eshov E.S. Psixodiagnostika. "Turon zamin ziyo" nashriyoti. Toshkent 2014. -B. 298.
14. Olimov L.Ya. va boshqalar. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. "Durdona" nashriyoti. Buxoro. 2020. -B. 874
- Qo'shimcha adabiyotlar**
15. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi// T. -"O'zbekiston". - 2017 y.
16. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi. T. O'zbekiston. 2017.
17. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston", 2016. - 56 b.
18. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent., "O'zbekiston" 2017. - 488 b.
19. Psixosotsialnaya korreksiya i reabilitatsiya nesovershennoletnix s deviantnim povedeniem / Pod red. S.A. Belichevoy – M., 1999.
20. Psixoterapevticheskaya ensiklopediya / Pod red. B. D. Karvasarskogo. – SPb., 1998.
21. Skoroxodova A.A. Graffiti: znachenie, motivi, vospriyatie //Psixologicheskij jurnal, 1998. № 1. S. 144-155.
22. To'laganova G.K. Deviant xulq psixokorreksiyasi. T. 2015.y.
23. Xell L., Zigler D. Teorii lichnosti. SPb.: Piter, 1997. – 608 s.
24. Xoll K., Lindsey G. Teorii lichnosti. M., 1998. - 796 s.
25. Zmanovskaya E.V. Deviantologiya: (Psixologiya otklonyayushegosya povedeniya): Ucheb. posobie dlya stud. vissh. ucheb. zavedeniy. - M., 2003. - 288 s.

26. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. T.: O'qituvchi, 2010.
27. Galimullina Z.X. Marginali: ponyatie i empiricheskaya realnost. Avtoreferat diss. kand. sotsiol. nauk. Kazan. 1996;
28. George Boeree.C. Personality Theories/ Sigmund Freud. Psychology Department Shippensburg University/ Original E-Text-Site: [<http://www.ship.edu/%7Ecgboree/perscontents.html>]. P.6.
29. King M., Koen U., Sitrenbaum Ch. Gipnoterapiya vrednix privichek. – M., 1998.
30. Kleyberg Yu.A. Psixologiya deviantnogo povedeniya: Ucheb. posobie dlya vuzov. – M., 2001.
31. Kloninger S. Teoriya lichnosti: poznanie cheloveka. -SPb.: Piter. 2003. - 720 s.
- Axbarot manbalari.**
32. <http://psiholognew.com/cont.html>
33. <http://www.psyportal.info/psvage/test>
34. <http://psylist.net/praktikum/>
35. <http://www.psychology.ru/tests/>
36. <http://www.psycological.ru>.
37. www.lusher-color.com.

7. **Buxoro davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan**
8. **Fan/modul uchun ma'sullar:**
L.Ya.Olimov- BuxDU Psixologiya kafedrasida dotsenti,
M.Sh.Po'lotova - BuxDU Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi
9. **Taqrizchilar:**
E.Z.Halimov - BuxMTI qoshidagi 1-son akademik litsey direktori, dotsent, psixologiya fanlari nomzodi
U.A.Qosimov - Buxoro viloyati XTXQTMOHM «Pedagogika va psixologiya, ta'lim texnologiyalari» kafedrasida mudiri, dotsent, psixologiya fanlari nomzodi